

ARTUR SILVESTRI

LOC ȘI PERSOANĂ
Eseuri despre geografia tainică

CARPATHIA PRESS, 2008

str. Școala Herăstrău nr. 62, sector 1
București, România, cod 014146
E-mail: **carpathia.press@gmail.com**
Tel/fax: **004-021-317.01.14**
ISBN: **978-973-7609-33-5**

SUMAR

Scurt eseu despre vorbirea „în două limbi“	3
„Castelul pălărierului“	7
Câteva gânduri despre „Borloveni“	11
Duhul locurilor	17
Utopia etnografică	22
Gânduri de noapte; „case“; tabuuri; copaci; și un joc de domino	39

Textele adunate în această carte au fost scrise în diferite perioade de timp fiind publicate în mod întâmplător: cel despre „Borloveni“ – în revista „Casa Lux“, din vremea Mariane Brăescu căreia îi datorez faptul însuși că ele există; eseu despre Mareșalul Ion Antonescu în „Națiunea“ (1990) și „Castelul Pălărierului“ într-un studiu despre Miron Radu Paraschivescu. „Utopia Etnografică“ este inedit, deși a fost încheiat în 1988.

Ilustrația copertei întâia reproduce o pictură a marelui artist Petru Petrescu.

Coperta și tehnoedactare: **Gabriela CHIRCEA**
Tipar: **S.C. EURO PRINT COMPANY S.R.L.**, Buzău, România

SCURT ESEU DESPRE VORBIREA „ÎN DOUĂ LIMBI“

Cu vreo câteva săptămâni în urmă, am încercat o anumită emoție începând să citesc o cărticică dedicată de un eminent eseist de o vârstă ceva mai tânără „operei“ mele de *scriitor de imobiliar*. Era întâia oară când se observa – cu un anumit sentiment de vizionare a întregului – că acolo unde mulți văd numai pricepere în a descrie în imediat și în pragmatic există și un strat care atârână greu și este cultivat cu stăruință, înălțând materia din contingent. Căci în aceste întocmiri sălășluiește totuși un paradox. Ani de-a rândul mulți dintre cei ce mă cunoșteau – dar aparțineau „lumii literare“ – priveau cu oarecare compasiune scrierile mele „din viața de afaceri“ pe care, fără măcar să le răsfoiască, le socoteau a fi ca un fel de „rătăcire“ într-o pădure obscură unde domnesc Banii și principiile necurate. Era ca un fel de înțelegere a unei drame intelectuale trăite de un „frățâne“ de-al lor care a trebuit să își denatureze talentul ce i-l dăduse Dumnezeu spre a-și câștiga pâinea într-un fel convenabil în zilele noastre atât de nesigure și de răscolite din rădăcini. Opinia a cunoscut răspândire și, mai recent, un intelectual respectabil îmi dădea a înțelege că, în loc să mă ocup de „mari sinteze culturale“, unde aș fi putut să dau cărți importante, am ales să mă ocup cu „imobiliarul“. Chiar și maniera de a pronunța acest cuvânt – care ar fi însemnat „înțelegerea cu Vițelul de Aur“ – arăta o anumită rezervă dacă nu chiar o mică intonație conținând dispreț. Însă oricât ar fi fost de frecventă această atitudine, nu am luat-o în seamă nici ieri și nici azi căci, izvorând din prejudecăți și fără un elementar argument în document, nu-i găseam nici un reazem serios fiind o simplă impresie cu încheiere superficială.

Căci „imobiliarul“ văzut de mine este și nu este analiză de afacere sau, mai bine zis, nu se rezumă la obiectivele acestui mod de a explica fenomenele curente. Eu am început să scriu în această materie făcând examinări constante de domeniu abia acum cinci ani și ceva deși cele dintâi contribuții sunt mult anterioare și datează, dacă mă gândesc bine, de prin 1991, apărând în prima noastră publicație, care se numea „**Casa**“, înființată de

Mariana Brăescu acum aproape cincisprezece ani. Dar există o distanță între cele două feluri de a scrie de parcă ar fi depărtarea de la cer la pământ. Ceea ce alcătuisem, destul de mult (să tot fie vreo sută și ceva de analize) înainte de anul 2000, era propriu-zis product specific și „text profesional” chiar dacă provenit de la un scriitor care, oricât s-ar strădui, poate doar „să-și strice stilul”, nu să nu-l aibe în mâna lui. Dar, la un moment dat, mi-am dat seama că, de fapt, eu fac (începusem deja, treptat) filosofie socială, prognoza istorică și sociologie culturală ori, mai bine zis, o mixtură eseistică cu „pretext imobiliar” ce tratează, dincolo de stratul superficial, despre realitățile vizibile sau intuite ale României în toate ipostazele ei. Bineînțeles că „examinarea profesională” („descriere de piață” și de procese mici și mai cu lărgime ori de fenomene în curs etc.) se făcea întotdeauna corect și fără menajamentele „mici combinații cu afaceriștii”; dar, pe lângă acestea, erau întotdeauna prezente viziunile de sus, avertismentele și soluțiile, lărgirile de domeniu analitic, perspectivele istorice arareori invocate atunci când se tratează „afaceri”. Un câștig prin fixare în teren solid există astfel; însă, totdeodată, devenea posibil a se explica, în acest fel, ceea ce era cu neputință a se formula mai descurcat în mediul cultural propriu-zis unde „modelul unic” se instalase iar „incorectitudinea ideologică” se bagă de seamă numaidecât și nu era încuviințată defel. Să fi fost acesta un mod esopic de a vorbi? Probabil că așa și era, deși fără calcul anterior sau plănuiți iscusite; venise de la sine. Cu vremea, mi-am dat seama că putința de a face misiune – și a propaga, astfel, cu o anumită lărgime idei ce apăreau fără să aibă însă stridentță ce supără stăpânirile de oriunde – a crescut, prin aceste contribuții, până la cote înalte mai ales că „domeniul” fiind „de interes maxim” (și urcă în cota socială), atenția în raport cu materia era vie mereu. Scriam, deci, în două registre diferite. Aceste „povestiri cu cheie” s-au desfășurat constant în CASA LUX și în CASA DE VACANȚĂ; locuri întrucâtva frivole din punctul de vedere al „savantului fundamentalist” – care nu înțelege decât micul lui „cup-tor alchimistic” – dar uimitor de eficiente din perspectiva unor grupuri lărgite unde trebuie să ajungă un mesaj nu chiar subliminal. A ajutat la aceasta și maniera mea de eseistică „artistă”,

cu epică în disociația de idei, plăcută la citire și arătând o anumită eficacitate din punct de vedere al răspândirii ideilor în masse. Au mai ajutat și modul „înflorit” dar și o anumită lipsă de emoție în a întrebuița idei și formule care, fiind simple și inteligibile în aspectul parțial, se combină cu un grad oarecare de noutate și dau sentimentul baroc al „surprizei de formulare”. Căci, în totul, trebuie văzut „textul în două limbi”, împletite fiindcă așa se înțelege și se îngăduie mai ușor. Ideea apăruse prin exercitare în timp și așa exagera spunând că, în mod voluntar, mi-am propus „să fac misiune” prin vorbirea în temă populară dar, odată schema apărută, am continuat-o, dezvoltând-o când mi-am dat seama că prezintă eficacitate și penetrează. Există, pe lângă aceasta, și **avantajul gradului redus de vizibilitate** fiind în afară de orice discuție că dacă aceleași idei le-aș fi expus clar, distinct și „tematic”, ele ar fi fost identificate ușor și pedepsite în consecință de „elita colonială”. Așa se prezintă și toate cărțile mele „de imobiliar”, care, însă, pornind de la foiletoanele din revistele CASA LUX, sunt, până la urmă, construcții intelectuale care conțin o doctrină mai evidentă când materia se adună și, prin lectură neîntârziată, totul este comprimat.

Ani de-a rândul am încercat un sentiment neobișnuit, observând că prea puțin se bagă de seama „zicerea în coduri” care orânduia aceste cărți (deși ideile lor începuseră să se adopte și, uneori, chiar să se folklorizeze, uitându-se autorul); intelectualul superior le socotea niște „contribuții tehnice”, prea specializate, sau o sursă oarecare de a se câștiga pâinea zilnică (deși eu nu câștig din cărți ci din afaceri) în vreme ce specialistul în economie le învinuia de prea mult „eseism” și „poezie scriitoricească”. Aceasta se întâmplase și cu Vlădica Antonie Plămădeală, fie-i amintirea veșnică, socotit de Biserică prea „literat” și de literați „prea bisericesc”; dar mesajul lui, straniu, de fapt unificând „cele două culturi” până într-acolo unde fuseseră ele inițial, a pătruns în forma lui enigmatică și va fi înțeles cândva, poate nu atât de târziu, în marea lui profunzime care nu cunoaște destrămare.

La mine abia acum începe să se descifreze sensul „secund” deși această **spargere de cod** mă uimește, fiindcă metoda (dacă metoda a fost) nu o comunicasem și nici măcar nu atrăsesem

atenția cuiva, în mod distinct, asupra acestui detaliu capital. Doar puțini mai observaseră câteodată aceste **îndemnări** și destul de rar, de obicei recitind „**România în anul 2010**” – despre care s-a pronunțat cuvântul „profeție” (o exagerare) dar unde, într-adevăr, există capitolele finale ce conțin puncte de vedere care s-au invocat prea puțin la noi și se ignoră.

Cartea ce alcătuiesc acum conține, însă, mai puțină „eseistică imobiliară” și mai multă psihologie socială și viziune istorică. Ea extrage spețe, adică exemple ce conțin un fel de lecție secretă unde s-a depus ca într-un recipient experimental – amestecat fără să ne dăm seama – misteriosul conținut ce determina „persoana” și „locul”, adică **geografia și „întocmirea”**. Titlul ei mi l-a dat, într-o scrisoare din șirul miraculos ce se rânduiește de acolo către încioace, filosoful Alexandru Nemoianu din America; el mi-a denumit, fără să fi fost întâmplător, această cheie muzicală în a organiza idei sub-lunare, poate eretice.

Septembrie 2005

„CASTELUL PĂLĂRIERULUI“

Pe la începutul lui 1995, când devenisem și un consultant imobiliar cu reputație, mi-a căzut în mână ca din întâmplare o fișă ce conținea o propunere de vânzare ce m-a frapat numaidecât. Era „conacul“ lui Miron Radu Paraschivescu, de la Văleni. Îl vindea în numele „băiatului“ Mitică, emigrant demult undeva în Franța și necunoscut aici, o doamnă distinsă, „de o anumită vîrstă“ ce se bucură aflînd că știu măcar despre cine este vorba. Când, după vreo cîteva zile, ajunserăm la Vălenii de Munte, era o primăvară răscolitoare, ce inflamase parcă întreaga vegetație și scotea din pămînt, cu o furie indescritibilă, pînze sălbatiche de aburi.

„Domeniul“ – căci era un adevărat domeniu rural – avea porțile ferecate și abia după o vreme se putu găsi cheia deținută în vecini de o localnică binevoitoare, ce mai urmărea cîteodată „casa“ ca să nu o spargă hoții. Când intrarăm, în sfîrșit, imaginea ce se desfășură în fața ochilor se arată de-a dreptul mirifică: o livadă de mai bine de un hectar, populată cu un potop de pomet indistinct ca soi dar organizat cu disciplină în ceea ce părea să fi fost cîndva o grădină pentru plimbare și reflecție, tincturată din loc în loc de cîte o bancă, așezată spre odihnă. Neîngrijită dar sălbătică cu măsură, vegetația – unde se includeau și o mie de feluri de flori răsărite cum a dat Dumnezeu – arăta un gen de regret elegiac după stăpînul care se vede treaba că plecase prea în grabă și o uitase de tot.

Mai la o parte, casa de o vechime nu mai mare de șaizeci – șaptezeci de ani, se ținea încă bine deși dintele vremii începuse să muște deja, cu răutate. Dar de îndată ce se deschiseseră „ușile din spate“, dinspre bucătării și sala de mîncare, totul se prefăcu într-o scenă stranie, ininteligibilă și cu un caracter lugubru. În conacul odinioară îngrijit și de o relativă noblețe negustorească, nu se modificase parcă nimic de cînd omul ce îl avusese nu mai venise pe-acasă. Dar fiindcă trecuseră ani – ori poate zeci – pretutindeni domnea un praf îngroșat care dădea oalelor de supă și tigăilor un aspect de scenă din „Marile Speranțe“. Semi-întunericul asigurat de groasele draperii atîrnate la ferești sporea sentimentul neobișnuit ce apărea numaidecât. Numai o largă sufragerie,

pe de-a-ntregul nemobilată ce se afla la parter, aproape de zona cazanieră, lăsa lumina orbitoare să pătrundă prin sticla neobturată a ferestrelor numeroase.

În rest, totul uimitor de intact. În cele trei camere pentru dormit, cu paturi vaste, țărănești, acoperite de macaturi, exista câte un dulap cu haine, unde, într-o margine, rafturi întregi gemeau sub greutatea cărților nenumărate. La fel și în birou, unde puhoiul de cărți nu se putea prenumăra.

În holul lunguiet ce organiza cu o simetrie de hotel camerele diferite, stăteau piese fine de mobilier mic și chiar și bibelouri de o vechime relativă dar remarcabile prin distincție. Pretutindeni, pereții erau împânziți de tablouri, între care unele purtau semnături ce m-au lăsat visător. Dar odată ce se urca scara sculptată către etaj începea ininteligibilul pur. La drept vorbind, „etajul” se rezuma la doar o încăpere organizată, ce dădea către o terasă splendidă de unde, printre umbrele fumurii ale orizontului, se întrezărea lunca Teleajenului.

Odaia era aproape goală și doar o saltea mucegăită așezată pe dușumea amintea de o altă destinație, mult anterioară, decât cea indistinctă de acum. În rest, un pod imens și înalt, luminat de o lucarnă uriașă ce dădea un sentiment de neverosimil, mai ales că în praful așezat pe grinzile de lemn vechi se rătăciseră desene, gravuri și guașe iar într-un colț, lângă coșul de fum, stăteau în dezordine mai multe tablouri ale căror văpsele se impregnaseră de un fel de mîzgă întărită după ce într-însele pătrunsese umezeala.

Era întâia oară când mă întâlneam cu Moartea Definitivă. Căci n-a fost nevoie, de fapt, de prea multe întrebări spre a se înțelege că aci nu se mișcase nimic nu dintr-un sentiment de religiozitate și „spre a păstra totul așa cum era când trăia marele om” ci pur și simplu dintr-un gen de nepăsare abisală. Nimeni nu știa, de altminteri, dacă prin sertare mai sunt manuscrise ce nu s-au publicat, dacă, poate, cărțile citite au vreo însemnare (și aveau!) ori măcar câte și ce sunt acestea, spre a se face un inventar în vederea unui catalog ce putea vorbi despre scriitorul ce le întrebuițase. Dar, de fapt, cît ar fi fost de laborios să se fi făcut măcar parte din acest inventar, dacă nu chiar tot și încă și mai mult pe deasupra? Spre a se așeza, în șire după șire,

titluri de cărți cu o descriere sumară pentru fiecare, copiindu-se în registre separate însemnările diverse, nu „înghițea” mai mult de patru-cinci zile ori, la nivelul maxim, două săptămîni dacă or fi fost prea multe „comentarii de margine de pagină” și nu prea ușor inteligibile. Tablourile, cu „istorie” cu tot, puteam consuma cam o zi și jumătate, cel mult două. Manuscrisele, a căror cantitate n-o cunosc, ar fi reprezentat o altă temă căci, la drept vorbind, ar fi trebuit adunate de oriunde se risipiseră, spre a constitui un fond unic ce urma examinat, când s-ar fi putut, de un arhivar, de fapt de istoricul literar specializat în ediții. Dar mulțimea de tăieturi din ziare, conținînd articole, note, poeme, cronici de tot soiul, semnate cu numele „de afiș”, cu inițiale ori pseudonime diferite, inclusiv de fantezie, ar fi urmat la rînd, constituind materie pentru o lucrare nu filozofică ci propriu-zis „necalificată”, de simplu conțopist ce adnotează fără imaginație.

Bineînțeles că o bio-bibliografie pe cît posibil completă ar fi fost de dorit ca și o separație în dosare a „ineditelor”, a „core-spondenței” primite ori expediate iar opera antumă, ce nu s-a strîns în volum dar apăruse deja în publicații, trebuia, la rîndul ei, identificată și izolată. Și totul – fără cine știe ce efort. Lipsa însă nu știința și interesul, ci, la drept vorbind, buna-cuviință, sentimentul datoriei morale și o formă de respect ce s-ar manifesta de la sine în medii cu educație mai configurată decât cele de la noi. Îndeobște, când se ajunge la întrebările supărătoare se invocă absența celor capabili de asemenea „lucrări” de parcă s-ar vorbi despre cazne mitologice și nu despre o muncă simplă, ritmică și, de fapt, destul de interesantă spre a nu spune chiar și mai mult. Pretextele apar, în ultimă analiză, dezagreabile și insultătoare.

Bineînțeles că ideea de muzeu devenea, în aceste condiții, o extravaganță ce nici măcar nu merita invocată, mai ales că, în ultimă analiză, s-ar fi dorit nu atît să se păstreze „ceva” ci să se vîndă totul, definitivînd ultima risipă. Dar nici „de vîndut” nu se putea vinde căci, în stilul inconfundabil al moștenitorilor ce disprețuiesc pe cei ce i-au făcut oameni, prețul imaginat era astronomic chiar dacă ar fi slujit doar spre a se plăti un avans pentru o casă „undeva, departe”.

Până la sfârșitul toamnei, încercarăm să vindem „domeniul de la Vălenii” (ce devenise, cu această etichetă, una din atracțiile pieții imobiliare din acel an), știind că va fi cu neputință, dar socotind, totuși, că ar fi bine „să fiu acolo” dacă, totuși, improbabilul s-ar produce aducând o devastare ce nu o doream.

Prin octombrie, când toamna nu părea să fi fost niciodată mai frumoasă decât acolo și atunci, am renunțat, hotărînd să uit întreaga poveste. O și uitasem, într-un anumit fel (deși, la drept vorbind, nimic din acestea nu se poate uita) când, peste vreo cîțiva ani, „Mitică”, venit în România, îmi făcu o vizită însoțit de un fel de prieten grobian, suficient și energic, spre a-mi mulțumi pentru „efortul ce depusesem”. Nu vînduse, bineînțeles, „Vălenii” și, poate, nu l-a vîndut nici până în ziua de azi.

2004

CÂTEVA GÂNDURI DESPRE „BORLOVENI“

Cu nu prea multă vreme în urmă, un admirabil scriitor ce locuiește în America, îmi destăinuise că încearcă o anumită frământare privind „casa străbunilor“ ce se află în Banatul de munte, la Borloveni. În scrisul, de o uimitoare claritate profetică, al lui Alexandru Nemoianu (căci despre el este vorba) „Borlovenii“ sunt **locul magic, expresia tainelor subliminale, totemul tribului**. În această materie, orice fel de bănuială de primejdie (și nu primejdia însăși) ce s-ar putea abate către „spațiul miracolelor“ tulbura, fără nici măcar o ezitare, sufletul aflat într-o legătură inexplicabilă, atât de consubstanțială cu geografia obârșiei încât nici nu mai poate fi socotit întindere de pe acest Pământ. Îngrijorarea ce mi-a comunicat pornea de la „regimul de proprietate“, căci scriitorul stăpânește acel loc mirific în „devalmășie“ cu o rudă apropiată care, însă, într-un anumit fel care nu se descrie, supraveghează „proprietatea“ (îi spun astfel deși imaginea ei depășește conținutul acestei noțiuni); de aici apărea un șir de preocupări care, fără să se lărgească în ideea de suspiciune mărunță, crea un fel de teamă, fără aparent motiv, în „a nu se vinde proprietatea fără cunoștința lui“, traducând, de fapt, frica arhaică în a se înstrăina de totem ori de a nu se frânge „osia Lumii“. Judecând la rece – deși nu îmi este ușor, căci aceasta atitudine îmi este multă mai apropiată decât ar apărea la vederea superficială -, socotesc aceasta (dar fără să cunosc amănunte) drept o situație dacă nu tipică, în orice caz „curentă“. Dar fiindcă detaliile nu sunt necesare acum, am să dezvolt, într-o scurtă dizertație, câteva ipoteze, ca să se înțeleagă mai bine fondul problemei care, înainte de a fi psihologie, este o examinare de tehnică juridică și de funcțiuni sociale propriu-zise. Proprietatea fiind indiviză (bănuiesc că scriitorul, deși locuiește în America de mai bine de douăzeci de ani, și-a păstrat cetățenia română, fiindcă altfel existau anumite complicații birocratice în materie de „tratament al proprietății asupra terenului“), rezultă că drepturile dar și obligațiile se împart procentual între „stăpânitori“, conform naturii acestei indiviziuni. „leșirea din indiviziune“ este tehnic posibilă dar improbabilă (deși teoretic lesnicioasă măcar privitor la teren, dar

fără rost]. Rezultă că indiviziunea va rămâne „veșnică“ dacă nu scriitorul va răscumpăra partea „celuilalt“ sau celălalt partea lui (ceea ce, cunoscând cărțile ce a scris, este absurd). Cea dintâi variantă, care însemnează „răscumpărarea părții celuilalt“ de către scriitorul care locuiește acum în America și ajunge la Borloveni doar câteva săptămâni într-un an, ar fi posibilă, bineînțeles; este o simplă cumpărare cu plata „obișnuită“ a unei părți dintr-o proprietate dar simplitatea ei izbitoare include câteva dezvoltări în timp ce nu sunt de neluat în seamă. Dacă „co-proprietarul“ locuiește în permanență acolo atunci rămâne soluția strămutării prin „răscumpărare“ sau compensare, în aceeași localitate sau altundeva. Dacă acesta întrebuințează casa doar ca o locuință „sezonieră“, de „vară“ sau „de vacanță“, fiindcă domiciliază la oraș (ceea ce bănuiesc) atunci „plata“ rezolva totul. Dar aici apare impedimentul capital. Pentru mulți dintre cei ce dețin proprietăți „la țară“ supravegherea acesteia, fie și intermitentă, este „ghemul aproape de nedezlegat“. Complicația crește odată cu distanța, când, deci, este vorba de „țări diferite“. În această materie, am să exemplific într-o manieră ce va surprinde. În „deceniul straniu“ anterior, dar și astăzi, erau mulți *îmbogățiți români* capabili să se împrumutească la Paris, la Viena, Roma, Londra și chiar în America. Prin 1995, am avut contracte cu companii britanice solide ca să vând „proprietăți în Portugalia“ (o minune, nici măcar prețurile nu erau exorbitante); ulterior, am lucrat, între altele, pentru vânzări în Spania și America, și închirieri și vânzări de „insule“; a existat un magnat al petrolului, „local“, care a venit direct de la arest la biroul meu ca să închirieze o insulă lângă Veneția, pentru chiar a doua zi: și a închiriat-o timp de o săptămână sau zece zile. Aceste destinații aparent extravagante erau, la drept vorbind, foarte plauzibile, inclusiv ca prețuri căci erau anii când găseam în antecamera mea, adormit lângă o geantă cu 150.000-200.000 \$, pe câte un delapidator de bănci și de companii de stat, care, cum se zice, „nu se uita la bani“. Obsesia „casei în străinătate“ era extraordinar de răspândită dar văzută în scop de „refugiu discret“, folosit dacă „se schimbă ceva“. Din acest motiv, nici unul nu a cumpărat „de la mine“ deși în mod sigur unii au cumpărat, în cele din urmă, „ceva“ evitând privirile indiscrete. Dar oricât de

puternică era obsesia (de fapt, nevoia de a se ascunde), două teme reveneau mereu: cine se îngrijește de „casă” după ce aceasta se va cumpăra și, decurgând de aici, dacă nu ar fi de preferat un apartament într-un block-haus, dintr-o capitală importantă (avantajul anonimatului). Decurge că „supravegherea” (sau administrarea) are însemnătatea ei și era socotită ca fiind esențială chiar atunci când se propuneau servicii ulterioare în această materie, căci „administrarea de imobile” este, se știe aceasta, destul de raspândită în societățile „normale”, din păcate nu și la noi. Multe din aceste servicii se adresează „proprietarului străin” care locuiește intermitent sau exploatează doar, încasând chirie și nu-i de mirare a se constata că pe Coasta de Azur sunt companii de administrație de proprietăți care nu angajează „personal de contact” dacă nu cunoaște limba rusă, pentru uzul „Șeicilor Roșii”. „Pachetul de servicii” este, la rândul lui, destul de diversificat, uneori chiar baroc. Ele încep de la plata de impozite și de taxe diverse, plus „consumurile” și ajung până departe, adică nu doar la închiriere, cu colectare de bani, supraveghere de folosință etc., ci și reparații de tot felul, unele organizate ritmic, pentru când este nevoie, altele obligatorii prin jocul hazardului.

La noi, astfel de „servicii” sunt atât de reduse încât pot zice că aproape lipsesc cu desăvârșire. Pe la începutul acestui deceniu, m-am gândit să profit de caracterul primitiv al satisfacerii acestor necesități (întreprinse de o rudă, un „om de încredere” etc.) și să construiesc o companie solidă cu aceste obiective, evident numai pentru mediul urban. Știam și „cum se face” dar existau, pe deasupra, și notorietatea și canalele de promoție; și, totuși, am renunțat curând caci era „o piață” atât de firavă și de capricioasă și obligații atât de insurmontabile pentru „angajatul român” care trage la șaibă în străinătate dar aici lenevește deși poate câștiga, până la urmă, la „nivelul de acolo”. Astfel încât până și în ziua de azi avem „proprietari străini” dar servicii de administrație nule. Totul capătă alte dimensiuni atunci când proprietatea este situată „la țară” și nu este locuită decât câteva săptămâni pe an, într-un mod ritmic și previzibil care face ca, în afara aceluia interval, „casa” să poată deveni „a cui o vrea”. În cincisprezece ani de meserie am întâlnit aceasta speță ca să nu

mai adaug și episoadele, ajunse în legendă, ale dez-echipării quasi-totale a unor „case de vacanță” care, peste iarnă, au rămas fără ferestre, uși, aparate de interior și, bineînțeles, mobilier. În aceste condițiuni, sentimentul de implacabil apare chiar dacă nu îl dorim deși adeseori se caută soluția pozitivă care, câteodată, se și găsește sub forma unui „vecin binevoitor” sau a unei femei „din sat”. Dar, sub o formă sau alta, totul se plătește și sunt puțini cei care ar putea să aibă norocul meu de a o fi găsit pe Maria Hulpașu de la Ceahlău, locul meu magic, singurul loc „al meu” de pe Pământ.

În această ordine, ar trebui să depășesc regimul fabulei ca să pătrund în realitatea intuită. Există, în neliniștea scriitorului aflat departe, și o componentă ca să zic așa „practică” sau, mai bine zis, financiară, pornind de la anumite incoerențe, constatate sau prezumate. Ceea ce ar fi trebuit să înțeleg – dar poate că am înțeles greșit – este că există, la anumite perioade, „note de plată” indistincte sau poate chiar vădit încărcate iar sentimentul ce apare, în acest fel, amestecă dezaprobare și dezgust, amândouă perfect motivate dacă sunt aflate dovezi necontestabile. Însă spre a crea un anumit echilibru, dacă aceasta ar fi tema și nu alta, ar trebui socotit cât anume ar însemna plăți clare, directe, „obligate” către necunoscuți angajați ad-hoc și câte pierderi, posibile chiar dacă nu probabile, prin distrugere și agresiune voluntară sau doar prin incident meteorologic, astăzi foarte posibil, la noi, din pacate. Există, deci, un anumit calcul de „pierdere inclusă” în vederea înlăturării unor pierderi și mai mari și, până la urmă, esențial cred că ar fi să se socotească, tacit, cât înseamnă „adaos” și dacă valoarea acestuia merită „confortul sufletesc”. Dar, la drept vorbind, situația se complică datorită caracterului de „sanctuar” pe care Casa de la Borloveni îl are, desfășurat, pe cerul sufletesc al lui Alexandru Nemoianu. Aici intrăm, așa cum este de prevăzut, în metafizic și în mitologic, unde schemele curente nu mai activează ori sunt atât de ne semnificative încât nici măcar nu merită evocate. De aci încolo totul devine nedeslușit și „altfel” și, fără de îndoială, orice gest excesiv sau incoerent este interpretat în registrul major căci tulbură ceea ce tocmai orânduiește Lumea, în ce are aceasta esențial.

Recitind atent ceea ce scris, cu o oarecare sicitate, în dizertația de până acum, am mai deslușit ceva, care ar trebui să îl liniștească și mai mult pe straniul scriitor profetic din America. Indiviziunea descrisă, așa cum o și bănuiam, lichidează practic orice idee de a se vinde „parțial” proprietatea de la Borloveni. Aceasta nu înseamnă că juridic ar fi cu neputință să se înfăptuiască aceasta și nici că, din punct de vedere „tehnic”, ar fi un non-sens căci bineînțeles că nu este. Dar acestea sunt așa-numite „cote ideale” care s-ar putea cumpăra în felul unui drept „nud” de proprietate dar nedefinit. Practica acestor „idealități” (de fapt „imaterialități”) există – deși nu foarte răspândită dar, oricum, mai mult decât la noi – în societățile cu tradiție în proprietatea „imaterială”, adică acolo unde prevalează deținătorii de „acțiuni” având în vedere că acționariatul însemnează cam același gen de proprietate nedefinită ca și proprietatea imobiliară indiviză.

La români, aceasta atitudine nu s-a dezvoltat. Noi avem, în continuare, sentimentul de proprietate „hotarnicită”, adică o înțelegem atunci când se definește „de aici până acolo”; restul, adică în afara „lumii inteligibile”, este altceva, al altcuiva, indefinitul și ininteligibilul. Împrejurarea că mulți români orășeni sunt la prima sau la a doua generație „încălțată în pantofi” face ca simțământul „proprietății hotărâte” să se mențină din mediul rural unde, contrar concluziilor propagandistice, stăruia și în Vechiul Regim. De altfel, împărțirea geografică de „posesii” și de „proprietăți” în vatra satului nu a fost clătinată simțitor nici pe atunci. Aceasta era încă foarte pronunțată în regiunile cu caracter „cnezial”, cum, probabil, că fusese și Borlovenii dar se observa adesea și la Câmpie. Țin minte – e una din cele dintâi amintiri stăruitoare ale mele – cum, într-o dimineață, cred că era prin 1958-59, surorile bunicii mele năvăliseră cu parul asupra unui cumnat de-al lor care, poate din eroare, poate cu rea-voință, pătrunsesse peste cureaua lor de teren cultivată cu porumb. Era o zi de primăvară, de o mare limpezime, calmă, senină; când, deodată, totul a fost sfâșiat de strigătele lor elementare și de îndemnările la pedepsire grea. Abia mai târziu, către anii '70-80, doctrina s-a modificat atunci când au apărut teoriile „pământului

productiv“, ale „vetrei de sat“ definită și imutabilă și chiar, decurgând din acestea, o anumită substituție a noțiunilor fiindcă, tacit, „proprietatea“ a devenit „posesie“. Era însă, deși nu s-a studiat niciodată această componentă, o re-formulare a ideii medievale de stăpânire a teritoriului rezemată pe „dominum eminens“, unde voievodul este proprietarul de drept și doar atribuie, deci „pune în posesie“.

De fapt, voiam să spun că, prin tradiție „întipărită“, ce echivalează proprietatea cu „hotărnicia“ și cu caracterul palpabil, nimeni nu cumpără astăzi „cote ideale“, părți nedefinite, „indiviziune“. Iată, deci, că nici la Borloveni nu s-ar putea produce această derogare de la regula cutumiară.

DUHUL LOCURILOR

Într-o margine de București de altadată, la Apus de aeroportul Băneasa și în apropiere de un monument ce amintește de jertfa ultimului soldat român ce apăruse în 1916 orașul împresurat de dușmani, se află o casă de dimensiuni ample ce nu se vizitează și pe care prea puțini o cunosc. Așezată în mijlocul unor grădini ce par a avea astăzi luxurianța sălbatică a memoriei ce lasă uneori colbul să se depună nemeritat peste monumentele colective, reședința Mareșalului Ion Antonescu – căci despre acesta este vorba – păstrează ceva din austeritatea de grandioase tradiții ce l-au făcut posibil pe acest om despre care și azi se știu prea puține dar se colportează cu mult prea multe aproximări.

Acum aproape o jumătate de veac, aici, la Băneasa, localnicii împrăștiți pe la început de secol spre a face agricultură nu apucaseră încă „să trăiască orășănește” și mica așezare (ce era și nu era, de fapt, legată de București) se păstra în spațiul muntenesc tipic, evidențiind arareori – din curțile geometrice care slujeau deopotrivă ca grădini și livezi – case scunde cu prispe, înconjurate de ogrăzi despărțite prin garduri de ulucă ori de nuiete. Oamenii, pașnici și truditori, creșteau vite, cultivau pământul și scoteau, de prin bălțile apropiate, năvoade și vîrșe pline cu pești iar serile se adunau pe la unul și pe la altul, golind, cu șart, stacane de vin rămas de cu toamna din rodul viilor ce se întindeau și mai la Apus de aici, către Odăi și înspre Mogoșoaia. O lume așezată, tradițională, unde apariția vreunui nou Anton Pann nu ar fi uimit și a cărei sărbătoare se însoțea, ca pe vremea lui Nicolae Filimon, de sunete de taraf și de cîntece „de inimă albatră”. Undeva, mai către mieznoapte, un grec întreprinzător deschisese un fel de han ce își zicea, cu o formulare plină azi de indicibile parfumuri, „La Călătoru”, dar sătenii îi călcau pragul sporadic preferând să se adune pe la câte un vecin primitiv să mai schimbe câte o vorbă. Simbolica „poiană a lui locan” se multiplică aici în măsuri adaptate, atâta doar că, în locul moromețienei poieni, omul muntean al Bucureștilor pune o agoră mai puțin organizată dar și un cult al vecinătății ce însuflețea această lume

care păstra mult din cuviința satului tradițional și nu se orășenizase în dimensiunea disolutivă.

Acestor oameni, dintre care unii încă mai trăiesc și azi și știu multe, Mareșalul Antonescu le-a fost, într-un fel, „vecin” căci, de fapt, **casa lui**, aflată dincolo de un Bulevard ce îi purta pe atunci numele și poate că ar trebui să-l poarte și astăzi, se încadra nu doar în geografia acestui sat din margine de București ci și în lumea lui sufletească pe care militarul cu o conduită sobră nu cuteza să o tulbure cu nimic. Adeseori, în nopți calme, muzicile de taraf de la „Călătoru” ajungeau în liniștea acestui parc, rostogolindu-se prin arcadele unei clădiri ce nu ajunsese a fi un „templu al Puterii” dar omul ce locuia aici știa că se află între ai lui și nu avea motive să le impună altfel de reguli ale vieții cotidiene decât apucaseră de la Moși.

Astăzi încă, atunci când se vizitează reședința ce păstrează mult din arhitectura de început, această senzație de organicitate se impune privirii și alimentează gândul înclinat să se exprime speculativ. Închipuți-vă un fel de palat la scară românească, lipsit de turnuri avântate și nutrind, pentru cine îl observă atent, un sentiment al stabilității și al existenței legate de ideea de „pământ”. Zic „la scară românească” și mă gândesc că este cu neputință a se concepe, la noi, un Amboise, un Versailles ori un Westminster, edificii ale altei mentalități decât aceea de **europeni din Carpați și de la Dunărea de Jos**. Căci noi am avut „boieri” și nu „nobili”, și la noi, stăpânirea s-a exprimat, atunci când aceasta s-a constituit organic și nu a fost o burghezie orășănească indicând dimensiunea „parazitară”, la dimensiuni și în cadre sufletești ale vieții în natură, prelungind în **ideea de casă** noțiunile fundamentale legate de „loc”. La noi, boierii trăind în cule, și voievozii – de fapt niște boieri ajunși să conducă în orașe ce adunau „mahalale” adică sate federalizate – viețuiau în reprezentări tradiționale ale spațiului ce traduseseră în piatră elemente ale arhitecturii în lemn și, înainte de a avea palate, „voievodul” stăpâna o casă de țaran mai înstărită, dezvoltând proporții în scară mare și nu stil.

Reședința de la Băneasa a Mareșalului Ion Antonescu s-a înălțat în 1936 prin osîrdia arhitectului G.M. Cantacuzino și datorită gândului pătrunzător al acestui intelectual a cărui redescoperire

integrală rămâne de împlinit. Privită mai de departe, casa mărturisește urme ce o situează în prelungirea stilului brâncovenesc, reprodus simbolic după două sute de ani: pridvorul, ca un foișor de culă oltenească, masivitatea austeră și totuși somptuoasă, simetriile ce amintesc o **voință valahă de clasicitate** ca și ornamentațiile în stucaturi aurite ce dau chenarului unei ferestre din-spre răsărit o singularitate neîntâmplătoare – acestea aparțin mai puțin lumii moderne și mai mult începutului de secol XVIII încă românesc. Un bazin de formă dreptunghiulară, cu ape moarte și invadate de nuferi și de păpuși, amintește de parcul de la Mogoșoaia și, în totul, plutește – peste ape, ierburi și pietre – un duh al vremurilor brâncovenești ce îngăduie asemuii mai profunde decât simpla examinare arhitecturală. Să fi planuit arhitectul acest palat cu gândul de a-i aparține negreșit lui Ion Antonescu? Este, de bună seamă, improbabil; însă opțiunea Mareșalului, ce și-a stabilit aici și nu în altă parte locuința privată, este mai mult decât o simplă preferință căci noi suntem adeseori îndrumați în adeziunile noastre de straturi sufletești ce se întrevăd cu greu și uneori deloc. O anumită **identificare de program interior** trebuie să fi explicat această iubire pentru un loc simbolic, exprimând forme cu valoare de blazon ce exemplifica o întâlnire între **loc** și **sufletul colectiv** care trebuie descifrată aici.

Cîteva precizări de natură istorică se impun, totuși, mai cu seamă că perspectivele noastre sunt încă încețoșate de prejudecăți ce vor trebui înlăturate definitiv. Noi aveam atunci nu doar „unitate în geografie” ci și intuiția rostului istoric și, prin aceasta, conștiința modelului autohton, calea organică. Rezulta că **soluția națională** definește idealul ideologic interbelic desi năzuința nu era, propriu-zis, nouă, de vreme ce se evidențiază în desfășurările anterioare înșirate de la noi către origini în felul unei tragedii de popor european care înțelege să apere, în felul lui și de la meridianul lui geografic, valorile europene. **Europeni, dar mai întâi de toate români**, vor fi acum și un Iorga, un Mehedinți, un Titulescu și un A.C. Popovici, un Blaga și un Brâncuși, un Enescu și un Paciurea, un Călinescu, un Pârvan și alții încă, nu puțini, căci această voință de a face istorie europeană rămânând ceea ce suntem definește epoca și consecința ei va fi restituirea propriei

ființe ca prezență specifică. O întreagă tradiție se recâștigă ori se întrevede; istoria însăși își recapătă sensul interior.

Dar această „recuperare“ nu pornește din goluri și nu este o hipertrofiere a eului național, cum s-a mai spus greșit și stupid, ci dreptul legitim de a fi apreciat după merit și de a evolua organic, călăuzit de modele autohtone. Astfel încît, formele, gîndurile, locurile românești încep să pulseze din nou în felul lor, eliberate – ori voind a fi eliberate – de servituți ce le-au primejduit de-a lungul unei istorii care, la noi, nu se scurge firesc ci „vremuiește“.

Alegînd spre locuire casa cu aspect brâncovenesc din margine de București, Mareșalul Antonescu pare să fi presimțit cîte ceva din toate acestea. Clădirea purifică, dintr-un anumit punct de vedere, „neo-românescul“ lui Ion Mincu care, înainte de a fi „stil“, este o întâie încercare de a regenera și de a conduce într-un loc geometric tradiții autohtone de natură cultă, comunicînd ceea ce exprimau, fiecare în felul lui, Pârvan și Blaga, adică **ieșirea din etnografic**. Locul definește sufletul, adică aspirațiile secrete și, poate, cu neputință de comunicat. Dar, laolaltă cu acestea toate, stătea ideea de a institui și legitima o tradiție politică românească, **tradiția lui Constantin Brâncoveanu**; ori, poate, și un presentiment al tragediei, o emoție în fața declinului implacabil, căci Mareșalul, venind la conducerea statului, îmbrăcase și el, ca și un alt predecesor ce a căzut sub pumnalele unor străini, „cămașa morții“.

Această **dimensiune brâncovenească a modelului românesc** ni se impune, deci: a face istorie europeană și, deopotrivă, în folos românesc; a conserva, cu orice preț, chiar și cu prețul vieții, idealul politic și moral autohton, înțeles ca **expresie a europenității autentice și nu a europenității diplomatice**; a cădea, dacă este nevoie, în fața inamicului păgîn, păstrînd demnitatea de exponent al unui popor vechi și creștin. Dar în tot acest „brâncovenism“ tragic, Mareșalul a introdus încă o componentă, pe care voievodul ce îi putuse sluji drept model nu ar fi putut-o înțelege: o austeritate de călugăr laic; o conduită de om al „locului „ ce și-a depus „voturile“ castității și ale sărăciei deopotrivă cu legămîntul de a ține întotdeauna partea alor lui; un simț al onoarei care aici, unde reziduurile Fanarului încă iradiază, este cu greu de

păstrat și se acceptă și mai greu ; un sentiment al implacabilului și al fatalității ce decurge din încredințarea că aici unde Dumnezeu ne-a lăsat pe noi omul este, mai întotdeauna, „sub vremi“.

Aceste încheieri ne obligă a reflecta asupra câtorva din trăsăturile prezenței Mareșalului Antonescu în istoria românească. „Brâncovenismul“ acesteia, ce s-a invocat, ascunde, de fapt, modele ce sălășuiesc mai adânc decât o analogie ce își află doar un reazem speculativ. Întâi de toate, impresionează „eminescianismul“ energiei și doctrinei politice, tradus în concret și în condițiile date, căci, filosoficește vorbind, mareșalul era un **bărbat de Stat**, călăuzit de acțiune, și nu un apostol precum Eminescu. Totuși, impresia de „sfințenie“ – ce se impune în cazul eminescian cu o forță ce ține de martiriu – se poate naște, însă această este sfințenia unui mucenic căzut în războaie „religioase“ și nu susținând o credință nouă împotriva tuturor, așa cum se întâmplase cu Eminescu. Diferențele de poziție există deși nu-s esențiale. Eminescu ilustra cazul apostolului unei credințe legitime și uzurpate, al „preotului dac“ retras în munți și rămas secole de-a rândul în adormire spre a se trezi deodată în scopul unei Reconquiste naționale, îndreptate împotriva cuceritorului ce „strica“ poporul; Antonescu, nu preot ci „războinic“, ilustrează tradiția „voievodului“, dar un „voievod-monah“, un călugăr al ideii de Putere, decis să viețuiască pe pământ în credința, de natură laică, a Statului și a Națiunii. **De fapt, amândoi sunt martirii unei Biserici ce nu s-a întemeiat.**

Cu Eminescu, ieșim, ca doctrină, din ciclul multi-milenar – avînd originile în Antichitatea profundă – al spațiului mioritic și părăsim etnograficul în politică; atunci se configurează un alt spațiu, ce înseamnă răspunsul național în fața presiunilor interimperiale: „spațiul eminescian“. O lume a jertfelor, presimțită încă mult înainte de amurgul veacului XIX, însă exprimată cel mai penetrant de acela căruia „tot Românul plînsu-i-s-a“. Dar, la drept vorbind, în acest „spațiu eminescian“ fundamental și-a găsit locul și Mareșalul Ion Antonescu.

1990

UTOPIA ETNOGRAFICĂ

„Moromete se așează pe piatra albă de hotar și își luă capul în mîini. Era cu desăvîrșire singur. Dacă n-ar fi fost miriștea locurilor sau urmele roților de căruță, uscate adînc în pămîntul drumului, care arătau că pe aici au fost oameni, s-ar fi zis că porumburile au crescut singure, că au fost părăsite, că nimeni n-o să mai calce vreodată pe aici și că doar el a rămas ca un martor al unei lumi ciudate care a pierit“.

Din văile adînci, prăpăstioase, de la Naipu, ce se deschid de-a latul unei șosele ce ar fi făcut călătorul să ajungă cu poștalionul de la București până aci, către apus, în mai puțin de două ceasuri, pămîntul mai întâi urcă și se așează apoi într-un șes brăzdat arareori de albi de pîraie astăzi secate, aratînd o istorie a climei indicînd fertilitate și germinație. Câmpia cu întindere parcă universală și invadînd orizonturile este aci netedă și calmă, enigmatică prin goluri și doar cîteodată colorată de coame de păduri razlețe, pîrînd a fi minuscule când, la drept vorbind, evocă uriașii codri ai Vlasiei căzuți sub topoarele de odinioară, din vremea Regulamentului Organic. Copacii puțini și izolați sunt o floră miniaturală la proporțiile acestui spațiu geologic stăpînit de plante civile și omul însuși, văzut de la mari depărtări, apare ca o gînganie care se târăște ca o furnică printre ierburi. Aceasta înaintare către Soare – Apune e, fără de îndoială, monotonă oricât ar predispune sufletul la emoția ce o da vegetația exuberantă căci fluctuațiile de altitudine sunt puține și neînsemnate și apar numai atît cît să sublinieze o multiplicare a suprafețelor plane către infinit.

Și, totuși, dacă am privi-o de la înălțimi mari, aceasta netezime fericită a Burnazului s-ar dovedi, în orînduirea ei de la miazăzi către nord, doar iluzorie: câmpia e aci o înșiruire crescătoare de terase, o gigantică înlănțuire de esplanade aruncate în jos, spre îndepărtate tropice, dinspre Munții Carpați. În Sud, la extremitatea meridională a României, este Dunarea și, alături de ea, cu bălți odinioară fabuloase și de nepătruns, se întind luncile cu aerul lor greu, ecuatorial, pe unde încă și astăzi se mai văd copaci bătrîni cu rădăcinile ieșind din funduri de mlaștini mai sus de fețele

opace ale apei. Doar mangrovele lipsesc, ca să nu ne închipuim la Ecuator. Apoi, șesul urcând imperceptibil, tăiat de râuri perpendiculare scoborîte de la miazănoapte și, între ele, cîmpuri lungi, încheiate cu rusce, cu coame de dealuri înalte adică, prăvălite în vaioage unde, în albia adîncă, apele șopotesc. Și mai sus încep a se încreți pămînturile și undeva, pe un cer pe care depărtarea îl face uneori fumuriu, se presimt munții. Geografia pornește din ape și se încheie într-o anticipație a stîncii, sugerînd un început de armonie a tuturor formelor de relief. Între Sudul fără feerie, prelungind, printre ierburile pitice și arse de soare, o idee de stepă către Europa danubiană și nordul dominat de stejari și tot atît de majestuos în liniștea lui de pădure ocrotitoare ca și Transilvania geneziacă, diferențele sunt totuși puține și anii se trec, rotitori, cu aceeași măsură pe care o dă o climă simplificată și, în definitiv, excesivă. Verile sunt pretutindeni caniculare și iernile – scitice, rele. Vînturile bat la fel în Sud și la Nord unde crivățul secera, când frigul s-a întins peste pămînturi, totul. Doar câteodată, dinspre Dunare se arată, umed și cald, Baltarețul și, arareori, un fel de Simun, rău pentru agricultori, numit cu obida de om sărac, „traista goală”, cel ce usucă semănăturile.

Însă oricît ar fi iernile de reci și verile de calde, clima rămîne aci în cadrele temperantei și Cîmpia Română e, prin aceasta și în chip fundamental, o lume a oamenilor. De la Dunăre, pe dreapta Oltului inferior, se întind Românații, apoi teritoriile Oltene sublimite lent către Subcarpați, în Argeș, apoi, scoborînd către Glavacioc și Cîlniște – Vlașca, înconjurînd toate acestea Teleormanul. O lume de „romani”, adică de Vlasceni pădureți, de argeșeni de pe Ordessos, de „ruși” de la Rusidava, adică de daci vechi, de alutani adică de olteni; și, în mijloc, o pădure nebună, speiriind, cu întunericul ei amenințător, pe oamenii veniți din colburile fără de sfîrșit ale Asiei. Îndeobște, cîmpiile lumii, și mai cu osebite acelea pe unde puhoaiile fără număr (și, uneori, fără nume) s-au scurs, par a conține o populație pestriță și amestecată; însă pentru Cîmpia Română această ipoteză nu e adevărată. Lumea ei rămîne, în esența, populată de autohtoni și senzația de străvechime se arată aci a veni, la o cît de repede ochire, din toate părțile. Teleormanul și Vlașca, Românații și Argeșul – acestea

sunt, de altminteri, expresii ale unei geografii a protecției și în câmpia netedă de azi trebuie văzută pecetea unei istorii de conservări și de adăpostire continuă în păduri, prezente aci pe întinderi aproape fără sfârșit până cu vreo două sute de ani înainte de noi. Aceasta e, vasăzică, mișcarea defensivă fundamentală aci, creînd recesivitate și, mai apoi, putința de a recuceri o geografie care nu-i dobîndită de la celți, ci e moștenită, adică lăsată, prin genealogie, de strămoși. Retragerea în păduri se adaugă aci retragerii la munte și dacă nu ar fi avut, aproape, codrii impenetrabili, acești „români“ de la Dunăre s-ar fi mișcat spre dealuri spre a reveni atunci când s-ar fi stins tropotele călăreților necunoscuți, asiatici. Însă pădurea a fraternizat aci, încă o dată, cu ei.

La drept vorbind, acești poporeni de la cîmp vin, cu toate ale lor, din aceste locuri încă de demult și în istoria lor vernaculară e oglindită istoria unei întregi lumi de autohtoni care nu-i alta în Câmpia Română, în inima Ardealului, a Bucovinei și pe malurile Mării celei Mari, definind o romanitate a Orientului adăugată unui cu mult mai întins strat poate arhaic, socotit de obicei a fi tracic. Urmele sunt, așadar, evidente aci deși ele ar fi putut să fie mai multe decât cele salvate din pîrjoluri și dintr-o istorie a dezastrelor care suprapune, ca la Troia, epoci peste epoci încheiate în incendii. Însă urmele, cîte sunt, vorbesc și prin ele întrevădem o căpetenie necunoscută, de pe Vedea, mînuind, cu mii de ani înainte de noi, o sabie făurita în Micene; ne închipuim pe Alexandru Macedon debarcînd în Câmpia getică și punînd ostașii să culce la pămînt cu lăncile grîul crescut aici, paradiziac, la înălțimi fabuloase; îi vedem poate pe grecii ajunși să facă negoț pe la Zimnicea de azi și pe la Turnu de Măgurele. Și, apoi, târziu, granița de pe Olt și mai încoace de Olt a Romei, și la o vreme după aceasta, pe „romanii“ rămași după Aurelian (și, poate, plîngându-l pe acesta în necunoscute colinde) în țara lor, adică în Românații din vremea când Dacia veche ajunsese autonomă și autonomă va rămîne și în epoca lungă, turanică, margini de imperiu european și, în Evul Mediu timpuriu, margine, neliniștitoare, de Imperiu asiatic. Însă pe sub toate aceste întinderi nenaturale de stăpîniri, se întrevăde un popor de pădureni care privesc pe

greci, pe „latini“, pe bizantini și pecenegi, pe cumani, cu sentimentul definitiv al vanității universale: „Ce e val ca valul trece“.

Aici, drumurile sunt vechi și cu probabilitate arhaice, și chiar dacă astăzi unele sunt uitate, în aceste nervuri stă depusă o imagine a bogăției și a unei geografii a fecundității. Iată, de pildă, „Drumul Oii“, venind de la munte pe lângă Olt și pe Vedea și Teleorman, arătând mișcări de pastori transilvani care duc turmele la iernat în bălțile Dunării și întăresc, odată și încă o dată, o populație românească oricum stabilă. Apoi, „Drumul Sării“, venind de la Ocnele Mari, prin Argeș, prin Roșiori, către Dunăre, spre a se risipi, mai la o vreme, pe drumurile fără pulbere ale Dunării. Și „Drumul Păcurii“, venind de sub munți pe la Peretu și pe la Piatra și „Drumul Olacului“, ținându-se în dreapta Dunării, către Bănie. Și încă multe alte „drumuri“: al „untului“ de la Giurgiu, prin raiale către Turnu Măgurele, „al cerii“ din Românați către Zimnicea, al „peștelui“. Această geometrie a răscrucilor, arătând mișcări către toate punctele cardinale, nu tulbură defel straturile adânci ale lumii acesteia de cîmpeni ce rămîn până târziu într-o formulă de viață tradițională și etnografică, esențial românească și legitimînd stăruința unei rase din străvechime până în vremurile moderne.

De fapt, oamenii se organizează aici în forme naturale și prelungind natura, omul însuși definindu-se ca o vietate care concordă cu universul spre a nu pieri. Acest ecologism intuitiv este la cîmpie și la munte, ca și pe toată întinderea românească, un fenomen inerent. Satele, spre a exemplifica, se înșiruie pe văi de rîuri și e de la sine înțeles că în timpuri medievale se vor fi unit în obști de riverani, conduse de un „sfat“ și, la vreme de război, de cneaz. Când nu se țin pe lângă ape, ele răsar lângă drumurile cu vechime și stăruitoare, fiind un apendice la o economie de schimburi într-un cadru nu doar endogen. Orânduirea caselor urmează, în vremuri de până la fanarioți, legi care se cuprind în obiceiul pămîntului și exemplifică ideea de natură fără a se disciplina, precum în Occident, în jurul clădirilor instituționale, al bisericilor și al Primăriei. Când acestea se înalță, ele nu dezvăluie mijlocul universului și osia lui ci capătă un loc mai degrabă întâmplător, rămas după constituirea naturală a așezării, care precede, uneori cu mult, apariția delegaților cerului și ai stăpînirii terestre.

Un soi de democrație în spirit fiziocrat, însă desigur ca fără noțiune, tutelează aceste asocieri de suflete, neînțelese de cei care nu-s de o seamă cu ei.

Astfel de întindere socotită a fi stihinsică și prea de tot liberă e oprită odată cu Regulamentul Organic, când ocârmuirea introduce un plan sistematic de așezare românească, organizând ulițele secundare în jurul unui drum de comunicație cu orașul. Aceste modificări nu-s întâmplătoare și exprimă o rece metodologie a jafului căci regularizarea se face în vederea percepției mai lesnicioase a birului, pretinzând dispariția organizărilor tradiționale și structuri noi ale așezării. Până azi, deși depărtarea în timp e considerabilă, satele de la nord de Alexandria și până aproape de Roșiori păstrează această curioasă simetrie unde se ascunde nu plăcerea naturală a proporțiilor, ci o cicatrice a istoriei, dureroasă și rea, semn că urgiile trec și lumile acestea de țărani rămân. De altminteri, ca pretutindeni la români, stabilitatea și stăruința autohtonilor au asigurări aci de la această umanitate rurală, trăind în măsuri ceremonioase și tradiționale pe care timpul nu le ruinează ci le confirmă. Orașele sunt, în Deliorman, puține și chiar dacă unele apar de timpuriu, nimic nu ne împiedică a le considera o prelungire către universul necunoscut al acestei „țări” de țărani. Zimnicea, Turnu Măgurele (acestea – foste raiale unde fluturase, de-a lungul unor secole, semiluna), Roșiorii de Vede în pământurile străvechilor daci, ale rusidavensilor, Alexandria întemeiată la începuturi de Ottocento – acestea sunt mai degrabă târguri și locuri de întâlnire, așezări de la răscruce de drumuri cu neputința de a exista fără țărani.

Suntem aci în lumea lui „Desculț” și a „Moromeților”, diferențiată totuși după geografie (căci Sudul, cu Valea Călmățuiului, e mai aproape de Balcani și cu mixturi mai evidente) însă cu o indiscutabilă unitate etnografică, de regiune unde e depusă o parte însemnată din românesc. Hotărâtoare rămâne aci etnografia, care definește un extract campestru de civilizație autohtonă și oricât s-ar îndepărta de noi acest strat cu ciclul istoric poate că ajuns la crepuscul, pecetea lui se va conserva în intemporal. Acest muzeu nu-i imaginar, el păstrează alcătuirii sufletești de neșters și chiar dacă dispărute din realitatea contingentă, obiectele acestei

Atlantide țărănești ordonează o psihologie încă pentru multă vreme de esență tradițională.

În definitiv, lumea Deliormanului de până acum o jumătate de secol nu-i cu totul deosebită de aceea a medievalității și, cu probabilitate, a unor vremi încă și mai vechi. Geografia de conservare ajută fenomenele să se urmeze în forme nemodificabile și unde variantele pătrund rar și greu: autohtonii reduc factorul înnoitor până la esențele pozitive și le diminuează pe acestea mai cu precădere, evoluând în termenul unei organicității verificate. Aceasta nu-i o conduită de reacțiune ci o mișcare cu regularizare interioară, ilustrând, pentru momente felurite și vechi, o societate cu forme adecvate. Civilizația rurală e aci, de bună seamă, completă și oricât ar fi câte o componentă a ei mai puțin reprezentată totuși aceasta nu creează deficit și întregul nu sfârșește prin a fi dezechilibrat. Totul conduce la impresia unei lumi clasice, dezvoltând culturalicește, așadar, un clasicism țărănesc.

Înainte de toate, aceasta este o umanitate agrară, o populație de agricultori cultivând mai cu osebire grâul și, când acesta e luat de turci ori valorează, mai târziu, atît de mult încît e o considerabilă valoare de schimb, meiul și porumbul. Alimentul fundamental rămâne, pentru multă vreme încă, mămăliga, produsă din făina de mei ori din mălai, pîinea a cărei producere e mai rară fiind înconjurată cu un soi de respect ca și cum ar fi un nutriment sacru ce se utilizează parcă ritualic. Apoi, țărani de aci seamănă orz, ovaz și cânepă (aceasta mai multă decît inul): cartofii apar în vremea fanarioților însă fără a se lega neapărat de ei. Recent istoricește, ceea ce vrea să spună mai puțin de două sute de ani, este tutunul; însă floarea soarelui e „veche” și aproape mitologică.

Astfel de combinații se întîlnesc nu doar în abstractul unei catagrafii ci și în realitatea agrară și e mirabil a vedea lanuri de porumb unde se amestecă parcele cu dovleci, fasole și pepeni ce sunt înconjurată, pe la margini, de culturi de cânepă și maturi. Pămîntul e utilizat în ideea medievală a gospodăriei complete și cu năzuința eliminării oricărui schimb. Medieval e par a fi fost, până târziu, tehnicile agricole propriu-zise a căror păstrare nu-

obstinație în neproductiv ci puteri economice incapabile a reproduce excesiv un avut. Economia este de subzistență.

Astfel încît a zice că semanatul se făcea prin înfigere de par în pământ și aruncarea boabelor luate din traistă și șorți ori din galeată nu mai pare drept o curiozitate. Sigur este că, privind astfel de episoade ale cotidianului muzeistic, calendarul agrar ne apare de tot pitoresc. Țăranul pune pe cîmp încă de cu toamna bălegar și cenușă spre a îngrasa pământul, înfige apoi, la arat plugul de lemn (pe care îl găsim aci utilizat până cu vreo cîțiva ani înainte de 1900); grapele erau, acum o jumătate de secol, făcute din nuiete de salcie ori din mărăcini și, mai apoi, din lemn fără dinți și li se zicea „loitre“. Tăvălugii sunt, la rîndul lor, bușteni tăiați cu îngrijire spre a deveni folositori.

Mai mult decât pitorească și aproape ceremonială e recoltarea, unde nu încăpeau inovații. La cosit, fânul se strînge în clăi și se face pe postați sau pe brazde; grîul cade sub seceră și ajunge în snopi care stau în picioare și se adună în „poloage“, „picioare“ și „clai“. Treieratul folosește caii legați cu frînghia de un par și bobii se aleg prin călcare cu copita, urmînd, spre a desăvîrși această selecție barbară, vînturatul. Porumbul e curatat și el prin izbirea a doi știuleți. Când, la o vreme, de după 1900, apar batoza, vînturătoarea și triorul, etnograficul nu sucombă deodată căci mașinismul accentuează mai ales diferențierile sociale și face distanțele dintre categoriile economice să sporească.

Tradițional rămîne doar păstoritul, practicat aci de o populație de sedentari a căror mișcare în spațiu e, față de sat, circumvicină. Nimic din oieritul cu drumuri ritualice și lungi al ciobnilor de la munte, mișcându-se după stele într-o geografie vastă și pe căi știute prin inițieri, nestrămutate probabil epoci antice; aci, turma e puțină și de posesie familială, confirmând sistemul economic autarhic. Rezultatele nu-s, de altfel, încurajatoare și oamenii locului iau de la oi și de la vaci ceea ce folosesc în gospodărie și nu vînd altora, ei nu fac comerț pastoral precum ciobanii cu innumerable capete de vite scoborînd de la munte ca să ierneze la bălți. Comerțul apare, în definitiv, târziu și doar atunci când există grîu și porumb în surplus și abia atunci putem vorbi de o constantă a cărăușiei care face, repede, să se

diversifice meseriile aflate în legătura cu aceasta. E vremea carelor de Teleorman, ferecate bine și a chervanelor de Rosiori, în a căror construcție își dau mîna rotari și fierari, căruțari și șelari, chervănari.

Când nu se duc cu grîul la munte și în bălți, teleormanenii spațiului etnografic schimbă pe loc grîul și îl dau pe mere și pere, aduse de mocani în căruțele lor cu coviltir. Damenii de aci nu-s, de altminteri, pomicultori decât în măsuri elementare și fac cu temperanță grădinărit când sunt mai la nord de Burnaz și nu locuiesc de-a dreptul pe lînga Dunăre unde grădinile de legume sunt ținute în exclusivitate de „bulgari”.

Meseriașii nu-s puțini și pe la 1920 în satele mai întinse și în comunele cu țărani înstăriți găsim deopotrivă fierari, dogari, căldărari și rotari. Ei sunt, totuși, și agricultori și fac parte, prin aceasta, din comunitatea agrariană. Acum se asimilează ca „autohton” fierarul a cărui îndeletnicire cădea, de prin secolul al XIV-lea încolo, în seama țișanilor care fac să se uite, și uzurpa, în aceste regiuni o îndeletnicire cu vechime în Carpați și la Dunărea de Jos. De fapt, în ciclul istoric al metalelor, fierarul este un personaj esențial și, cu toate acestea, făptuitor de munci grele, lăsate, în Evul Mediu în seama robilor aduși de năvălitori ceea ce-i diferențiază treptat ca ocupație și creează nu doar o corporație cu legi proprii ci și o nostalgie a focului stăpînit, în comunitatea țărănească, de un străin tuciuriu la față și poate înfrățit prin păgânită cu Necuratul. Însă de la el vin scule și nimicuri fundamentale fără de care nu se poate trăi. Făurarii fac zăvoare, balamale, ferecături pentru căruțe, mori și fîntâni, cercuri de fier pentru butoaie, potcoave, cârlige de toate felurile, clești, ciocane, frigări, săpăligi, cuie și calistere. Ceva de miracol rămîne în această supunere artistică a fierului, unde virtuozitatea e vecina cu magia și se execută printre flăcări, scînteii, umbre și jăratec.

Totuși, cele mai multe dintre meșteșuguri se practica în gospodărie și au, în spirit de Ev Mediu, obiect familial. Femeile torc lîna și o țes la războaie, cos ie și cămăși, scot vopsele din plante; bărbații știu să împletească hamuri și să le cîrpească dacă este nevoie. Însă cojocăritul e făcut de cojocari și, spre a exemplifica, la Mavrodin se adunaseră, la o vreme, cizmari și curelari, cojocari cu faimă din ale căror mîini ies cojocace mari, ciobanești,

pieptare și mânecare, bocanci, curele pentru atelaje, chimire. Cotidianul acestor autohtoni stă acum, către 1920, la incidența meșteșugurilor casnice cu acelea specializate și deci omul îmbrăca o cămașă țesută de muierea lui și înrîurată cu alesături, el încalță opinci luate de la cizmar și se acoperea cu cojoc gros ori cu vesta făcută de cojocar.

Aceeași împletire de arhaic și medieval se observă pretutindeni – în cotidianul gospodăriei propriu-zise, organizată aceasta în jurul casei. În alcătuire canonică, gospodăria adună, așadar, casă și acareturi, adică patul și hambarul, șoproane, cotețe, beciuri și pivnițe, gropi pentru alimente, cocina, târla, oborul. Aceasta e unitatea rurală, fundamentală, completă și tot atât de organizată ca și o feudă din Evul Mediu, atâta doar ca la proporțiile unei familii cu mult mai sărace și cu proprietatea funciară la depărtare de casă, acolo unde s-a nimerit să-i fie „lotul”. Gospodăriile, dar, sunt despărțite de garduri făcute din nuiiele încrucișate, arătând o tehnică de insondabilă vechime căci acesta și nu altul e gardul dacic. Apariția ulucilor în locul împletiturii e un fapt recent și, în fond, modern. Gardurile nu izolează doar o gospodărie de alta ci și părți ale aceleiași unități și nu-i o curiozitate a observa că oborul și bătătura, grădina de zarzavaturi și casa se despart prin intermediul unui gard.

Totuși, casa rămâne o sinteză de etnografie și reflectă formula de civilizație a sedențarilor. Nimic nu mai amintește aci de locuința făcută pentru retragerea într-un soi de bîrlog și bordeiele nu rămîn acum, în vremurile mai noi, decât puține; omul iese, cu viața lui de toată ziua, la suprafața pământului. Casele au, de altminteri, ceva din simplitatea și din heliotropismul arhitecturii de pe lîngă Mediterana. Cele mai multe sunt constituite, la vremea Moromeților, din pămînt bătut cu maiul ori din vîlătuci și au o tindă cu vatră și două ori trei odăi, una fiind aceea „de curat”, ținute pentru musafiri. Prisca se întinde pe toată fațada și simetria stîlpilor da, prin ea însăși, o senzație de clasicitate a lemnului, întărită de expunerea continuă la soare. Abia către 1920, țărani socotesc nimerit a închide prispele cu trapuzane de lemn și pun să se împodobească stîlpii ca și chenarele de la uși și ferestre. Ornamentația rămîne totuși tradițională deși fenomenul

este nou. Diversitatea e evidentă și un aer auster, sugerat nu de sărăcie cât de o înclinație către utilitarism, se simte pretutindeni fiind mai puternic la vederea interioarelor. Mesele sunt joase, rotunde, scaunele fac parte dintre acelea rudărești, patul e lat și oamenii dorm în el de-a curmezișul. Pereții sunt plini de polițe, unde atîrnă oale cumpărate de la munteni, și pe lîngă zidărie stau, impenetrabile și calme, cuferele și lavițele, dulapuri și lăzi de țoale cu chichită, „brașoveanca” înflorată. Această mobilă sobră, scoțînd efect din netezimi și din absența culorilor multe, e îmbogățită de țesături căci pe paturi și lăzi stau scoarțe și velinte de lînă (văr-gate ori decorate cu forme indicând roate, degete și furculițe), macaturi, căpătîie ce se adaugă la cîte o cergă țesută din cânepă și in ori la ștergarele așezate de o parte și de alta a icoanei. Masa de ceremonie, împodobită cu „fețe” brodate, nu-i întrebuițată decît la Crăciun și la Paști, căci viața se desfășoară aci după calendare care nu-s doar ale muncii și nu au în exclusivitate o semnificație agrară, ele sunt, deopotrivă, un ecou al suprasensibilului.

În definitiv, civilizația etnograficului este în Deliorman o desfășurare de coduri și este de la sine înțeles că omul vietuiește într-o lume de semne care adeseori spun repede și pe căi nediscursive mai mult decît ajung să priceapă neinițiatii. Acestea nu-s doar parimiile de preste an și nu au cu necesitate conținut creștin, sunt o amestecare de structuri ritualice între care nu puține sunt arhaice și păgîne și, de-aceea, cu osebite vechi. Colindul, plugușorul, „Steaua mascată”, „cloapetele”, însă și „Iordanitul” de pe 7 ianuarie, „Gurbanul” de pe 1 februarie, acestea pun să conviețuiască invocații și retrăiri de drame cu substrucție metafizică de vîrste dintre cele mai diferite și înfăptuiesc, în fond, o sinteză a componentelor succesive în etnogeneza. Paparudele și Caloianul stau alături aci de Lăsata – secului de cîslegi, când se striga fetele peste sat, și cu Sinzienele din ziua de Drăgaica, cu Lăzărița și cu Călușul jucat de Rusalii, ca forma de teatru mitic acesta.

Dar stăruința unor obiceiuri nu-i, în definitiv, o forma de întîrziere în etnografic și nu documentează neapărat primitivitatea căci sărbătorile sunt, oricâte etiologii ar avea acestea și oricât ar fi de felurite, o clipa de emoție colectivă și o închinare a unui

eu anonim și mai presus de individ către Puteri apte a regenera o lume a truditonilor. Spațiul etnograficului e un spațiu de ceremonial.

Această umanitate cu tradiție de cîteva ori milenară ar fi putut să înainteze și să-și încheie la un soroc încă nedeslușit, mișcarea ei anonimă și universală neștiută de nimeni de nu s-ar fi ivit între acești țărani de mai sus de Dunăre, un om care să o înțeleagă și să o comunice cu tot ceea ce ea poartă fundamental. Și fiindcă acesta nu fuse un rapsod fără identitate și nici un neștiutor de cîntece batrînești, ci unul care lua condeiul și așternu pe hîrtie o istorie crepusculară a anonimilor numiți acum, de-o pildă, „Moromeții”, spunem că lumea aceasta, dintr-un Deliorman nordic, este lumea lui Marin Preda.

Omul rămîne un martor al unui continent scufundat și unde întoarcerea e posibilă numai în liniștea unui muzeu etnografic căci în Câmpia Dunării, la întâlnirea de căi venind de la Sud și urcând către dealuri, timpul n-a mai avut într-adevăr răbdare. Lumea aceasta, a Moromeților, ca și omul care a cîntat-o, creatură părelnică și el, s-a dus însă rămîne, spre a demonstra o istorie cu străvechime și cu destin, Cartea; în curgerea lui, acum nu de izvor genuin ci de ape tulburi și convulsive, timpul n-a mai șters, așa cum ștersese cu încă vreo două mii de ani înainte, urmele văzute, lăsate de Moși, adică de geții cei ce credeau a se face nemuritori și n-a stins ecourile unei civilizații, așa cum încurcase memoria unde nu s-au păstrat legile cîntate de agatîrși. O lume nouă venise peste alta care, odată, fusese nouă și ea și făcuse turburi și neliniștite semnele unei lumi care, aci, stăruise de mai înainte, de pe vremea Uriașilor. Însă Cartea închisese acum, ferecând ca între coperti grele și implacabile, o lungă rapsodie țaraneasca si care, mîine si în alte veacuri, nu va fi legenda ci document.

Moromețian el însuși, Marin Preda a lăsat, cu „Moromeții”, memoriile unui specimen anonim și care ar fi putut să fie, la drept vorbind, contemporan cu aga Bălăceanu și cu Jienii, cu Radu Gramaticu de la Mănicești și cu Litovoi. Și, fiindcă mîna lui însemna toate acestea într-un amurg de era și într-o amintire grea, de „spațiu mioritic”, Moromeții aceștia sunt asemeni unui recviem.

Când, pe la mijlocul lui 1922, pe 5 august, venise pe lume, în semnul zodiacal al Leului, Marin Preda, în Siliștea Gumești nimic nu părea încă să se fi modificat din mișcările lente și de calm sempitern pe care lumea țărăneasca de aci le desfășura din vremuri încă și mai adânci și necunoscute. Satul era, de altminteri, așezat mai la o parte de căile de comunicație, bătute cu precădere de neguțători și de venetici și acest soi de izolare îl ajutase a se conserva în marginile definite de etnografic și fundamental tradiționale. Omul însuși nu vadea aci curiozitate geografică și arareori ieșea din satul lui, socotind cu probabilitate ca de vreme de lumea cea largă nu-i decât o însumare de sate, a cunoaște un specimen al ei face inutile și pleonastice orice eforturi în direcție epistemologică, o călătorie avînd doar o funcțiune pragmatică și trebuind să se facă doar sub regimul necesității, în timp cît mai scurt. Esențiale rămîn aci casa, ograda, oborul de vite, „lotul de pămînt” și viața omului „între ai lui”. Când totuși se fac, drumurile urmează căi știute de la bătrîni și menținute de apăsarea roților de căruțe ori de chervane, urcînd către Pitești, la munte, ori coborînd către Rușii de Vede, de nu cumva tăind, către Cîlniștea, pe Vlașca, șesurile dinspre Glavacioc. Ulița siliștenilor se deschidea, la margine de sat, către toate direcțiile, oricât ar fi fost localnicii de aici de temători de nou și de încrezători în datini.

Totuși, o anumită izolare obiectivă nu se poate nega. De la Ruși, mai către nord, satele se înșiruie unul după altul, arătînd, cu numele, urme de istorie încetoșată și un fel de civilizație a naturii ale cărei înțelesuri se dezleagă numaidecât. Ele se cheamă „Socetu” (adica „Satul cu arbori de soc”), „Stejaru” (indicînd o stăruință, mai către sud, a stejarisului alpestru și colinar) ori poartă porecle cu sonorități barbare, numindu-se „Scrioastea”, „Drăganei”, „Drăcești”, „Tătăraști”, „Vîrtoape”, „Săceni”. Așa cum sunt, ele stau legate de drumuri și se întind pe văi de rîuri nu prea bogate în ape, formînd, totuși, o comunitate omogenă, unde amintirea curții boierești de la Balaci, înălțată acum doua sute de ani de un aga care voia să se facă voievod, poate că încă mai stăruie. În această geografie, doar Siliștea – Gumești e o „siliște”, adica „un sat nou”, reconstituit pe vetre părăsite și risipite, unde se

Întorseseră țărani după ce prăpădul războiului dintre ruși și austrieci (de pe la 1790) trecuse. Orișicum ar fi, și chiar dacă „Seliștea“ poate fi socotită o lume recentă (deși numele însuși arăta straturi succesive de locuire și de vechime) oamenii ei rămăseseră țărani, adică „ai țării“, stăpînind o „terra“, un pămînt ce îi definește ca îndeletnicire și îi diferențiază sufletește.

La drept vorbind, Siliștea – Gumești nu se deosebea, în trăsăturile ireductibile, de alte așezări de cîmpie nordică și față de acelea din sudul dunărean, ale „Desculților“, unele nepotriviri sunt; lumea de aci e mai stabilă și mai puțin expusă Balcanilor, trăind mai degrabă în legături cu muntele și simțind atracția Dunării doar arareori și numai ca pe o abstracțiune. „Bulgarii“ nu fac grădinărie, la margine de sat și nu schimbă cu autohtonii roadele terestre, primind, în schimb, brînză și grîu, precum în Salcia lui Darie. Aci, Moromeții se leagă cu muntele și cu dealurile, avînd, în felul lor, o dimensiune sufletească arhaică, „transilvană“ și mai puțin una sudică, transdanubiană. În satul lui Moromețe există o stabilitate și un simț instinctiv al proporțiilor arătînd o clasicitate țărănească. Totul părea să fie rînduit pentru veșnicie și, cu toate acestea, se ținea încă viu și putea să se regenereze doar printr-un soi de îngăduință a vremurilor care nu dă însă durabilitate.

Începuturile acestei destrămări nu sunt de stabilit în vremea când, în familia lui Tudor Călărășu, din Siliștea – Gumești, apăru mezinul, acela care, numindu-se la botez Marin, va fi, peste încă mai mult de un sfert de veac, rapsodul „Moromeților“. Lumea aceea țărănească, a cărei industrie casnică și agricultură (contemporană, prin mijloace, cu Evul Mediu) începuseră a se modifica, prinsese și ea să se preschimbe cu oarece vreme înainte și, în definitiv, ochii mari și de pe atunci miopi ai copilului Marin o priveau cu uimire cum luneca, fără a se întoarce vreodată, într-o sub-istorie. Procesul se desfășura mai întîi treptat și apoi lua înfățișări galopante și putem zice că, fiind martor, Marin Preda deveni întîiul lui martir. În lumea „Moromeților“, pătrunseră, de la o vreme, plugurile „noi“ și batozele, trioarele, și, împreună cu acestea, orașenii îmbrăcați nemțește și cu purtări de neînțeleș

de acești poporeni care nu se gîndiseră la mai mult decît la conservarea unei gospodării și a unui petec de pămînt. Într-o istorie stăpînită de spiritul întreprinzător și pragmatic, omul ciclurilor istorice lente și lungi, conservatoare, se simți deodată străin și inutil, inapt a se adapta repede și bine, reprezentînd o varietate a speciei neînstare a se reproduce psihologic. Acest specimen avea de ales între a pieri și a încerca o metamorfoză cu incalculabile consecințe, pe care, în cele de pe urma, o îmbrățișa. „Moromeți” în utopia lor etnografică, autohtonii rămaseseră, după ce vremurile se neteziră, tot „Moromeți”, însă o categorie umană ieșită dintr-o dramatică înfruntare cu destinul și privată de grandoarea ei de clasa istorică fundamentală.

Așadar, pe la 1937, cînd, ajuns la 15 ani, Marin Preda pleca din Siliștea spre a se duce în Ardeal, la Cristur – Odorhei, la o Școală Normală, această agonie a unei lumi de țărani încă nu se arătase cu violență, deși începuse demult și copilul de atunci trebuie să fi fost bucuros, ca și Nicolae Moromete, că se sustrage istovitoarelor munci ale cîmpului și tiraniei, neînțelese atunci, a lui tată-său, un ins enigmatic și cu privire apăsată. Plecarea lui la învățătură nu e comparabilă cu evaziunea, rea și aproape paricidă, a „moromeților” Nilă, Paraschiv și Achim, deși un soi de nemulțumire față de condiția țărănească (înțeleasă ca o dezagreabilă fatalitate a nașterii) va fi evidentă o vreme, cînd Marin Preda se va despărți de „Moromeți” spre a înfățișa pe „Risipitori”. Trecu, prin urmare, pe la Odorhei și își încheie la București, „școlile” lui, dedicîndu-se, în fine, gazetăriei și unei existente deocamdată nesigure care e a unui boem fără vocație și obligat mai degrabă la sărăcie de pecuniozitatea precară. Literatura i se arăta ca un panaceu. În 1942, în ziarul „Timpul”, îi apăru o nuvela („Păr-litu”) și de aci înainte lui Marin Preda i se păru ca e destinat unei mari izbînzii, preocupîndu-se cu osebire a face literatură și a scoate din aceasta tot ceea ce era cu putință. Nădăjduia, de altminteri, să-și adune cîteva compoziții într-o carte și insista să o publice deși încercările acestor ani sunt fără cine știe ce însemnătate și nu permit decît în absența rigorii să sugereze imaginea unui spirit „abisal”. Țăran de pe Valea Cîinelui, din Siliștea Delior-

manului, Marin Preda era încă șovăielnic în fața unei „lumi noi” pe care o îmbrățișase fără a o înțelege și abia către 1948, când apăru „Întâlnirea din Pământuri” putem zice că avem a face cu adevărate cristalizări. Prozatorul, un tânăr de 26 de ani, redescoperă lumea de unde venise însă valorifică mai degrabă un strat de exotic indigen și de psihologie primară, făcând, ca și Rebreaanu în nuvelistica lui, schițe pentru „Moromeții”. Abia atunci când „Moromeții” se ivă (la 1955) era cu puțință a se trage încheierea ca o civilizație cu străvechime vorbea iarăși printr-un rapsod al ei, acum „cult”.

Această revigorare a romanului țăărănesc nu-i fără semnificație și nu pornește a se constitui pe goluri. Înainte de „Moromeții” era utopia sapientală, țăărănească și ea, și arhaică deopotrivă, a lui Mihail Sadoveanu, erau „Ion” al lui Liviu Rebreanu și „Urcan Bătrînul” al lui Pavel Dan, erau Agîrbiceanu, C. Sandu – Aldea și Ion Slavici, de nu cumva chiar Ion Creangă și un „anonim” desăvârșit, care e povestitorul popular. Însă minuția în a comunica un întreg definit prin etnografic (și atât de exact încât prozatorul știe a descrie, cu termeni de dialect, până și părțile care alcătuiesc o căruță), prin psihologie organizată de generații nenumărate și necunoscute, și prin revelația unei conduite prototipice aflate în legături de imponderabilitate cu o natură hotărâtoare în configurațiile ei, aparține unui realism antropologic abia acum subliniat cum se cade și pe deplin vizibil.

Prozatorul a lucrat după model, ca naturalistii și a făcut unei categorii sociale, monografia poate sentimentală; însă acestea nu vor să spună că avem aci o literatură confirmată estetic prin „naturalism” și „sămănătorism” a căror înfățișare nu-i, de altminteri, la români clarificată și reclamă altfel de expertize decât se fac de obicei. Într-o mișcare literară cu organicitate, acestea rămân episoade ale unei antropologii românești a românilor, unde „Moromeții” au locul lor poate mai scripitor decât altele căci lumina care îi evidențiază e mai intensă; o lumină de asfințit.

Cineva s-a îngrijit, cu nu prea multă vreme în urmă, să stabilească identitatea celor ce au trecut în efigia „Moromeților” și a pus să se fotografieze acele chipuri aspre, de țărani acum bătrâni,

și care, numindu-se, în viața lor de toată ziua, Vasile, Petre, Pandele ori Ion vor fi, pentru literatură, de aci înainte și în veac, Isosică, Bilă, Plotoagă, Birică, Dumitru al lui Nae (acest stentor al Burnazului), Cocoșilă și Țugurlan. Privesc și eu acum, înșirate pe o masă, chipurile lor uimite și fără legendă, lustruite de o biografie fără semnificație și îmi zic că, oricât ar fi săpat vremurile în aceste fețe acum schimonosite de vîrstă, nimic nu-i mai arată aci pe „moromețieni”. Individul e, oricât ar fi de subliniat prin destin, o componentă secundară în această lume imaginară și deopotrivă atît de reală care însemnează „Moromeții”, esențială fiind aci imaginea unei civilizații cu străvechime, omogenă și orânduită de veacuri către noi și pregătindu-se pentru alte vremuri, de vor mai fi.

Voind a se sustrage acestei fascinații, Marin Preda s-a încercat, de mai multe ori, cu „*Risipitorii*” (1962), cu „*Intrusul*” (1968), cu „*Delirul*” (1977) și „*Cel mai iubit dintre pămînteni*” (1980) în altfel de romane, înfățișând, uneori cu psihologia moromețianului Paraschiv, o lume de orășeni. Prozatorul nutrea, de fapt, iluzia că între categoriile sociale ar fi existat, din punct de vedere estetic, diferențieri de valoare intrinsecă și poate că nădăjduia a surprinde, între cetățeni, o umanitate cu viață sufletească mai profundă decît a țărănilor lui „lotași”, căutînd a extrage o psihologie bănuită mai bogată. Totuși, întoarcerea la „moromețieni” este obsedantă și chiar dacã, dupã „*Moromeții II*” (1967) nici unul dintre romane nu mai este cu precãdere țărănesc, stratul rural apare nu o datã. Nicolae Moromete (în „*Marele singuratic*”, 1972), Ștefan al lui Parizianu (în „*Delirul*”) organizează o întreagã lume a „Moromeților” de dupã preschimbãrile ei fundamentale și propun o enigmaticã interogație: este posibilã, ori nu este, „întoarcerea” la „Moromeți”?

Prozatorul simțea în chip dureros aceasta aporie și rămase neîmpãcat cu ideea ca „Moromeții” lui ajuns din realitatea istoricã în muzeistic și nu vor mai lãsa, în nesfîrșirea ce ne înconjoarã, altceva decît un nesemnificativ rãsunet. Un ciclu de civilizație pãrea sã se încheie în acest fel și nimic nu dãdea semne de aci înainte cã va mai fi cum a fost. Și, cu toate acestea, esențial rãmâne în „Moromeții” acest extract de romãnitãte clasicã și tot atît de

valabilă la cîmpie precum fusese aceea descifrată de Sadoveanu în comunitățile de oieri; o clasicitate configurată țărănește însă depășind, de îndată ce se traduce într-o etica și ajunge la entelahial, marginile categoriei umane de unde s-a ivit. Această lume de proporții sufletești și de coeziuni antropologice, asemuită câteodată cu o Atenă unde Moromeții ar fi socratizat într-o agora care putea să fie „poiana lui locan”, rămâne profund autohtonă și va aparține, dincolo de etnograficul defunct, unor autohtoni care nu vor mai fi „Moromeții”, însă vor rămâne poate, încă destulă vreme, „moromețieni”.

1988

GÂNDURI DE NOAPTE; „CASE“; TABUURI; COPACI; ȘI UN JOC DE DOMINO (pagini răzlețe dintr-un jurnal intermitent)

Vă împărtășesc ceva interesant, poate veți citi aceste rânduri cândva. Ieri, când am ajuns la Drăgănești de Vlașca pentru verificarea de lucrări de la casa nouă, am băgat de seamă că începuse să se ridice acoperișul. În partea locului, momentul când se întind „călcătorile“ și se echilibrează grinzile, „urșii“ și căpriorii țesându-se într-un covor de lemne puse în „război“ (ideea țesăturii este evocată de numele acestui complex; sau „urzeală“) am observat că, la intrarea ipotetică în casă, stătea înfipt un stâlp înalt. În vârful lui se aflau atârinate un ștergar, o sticlă cu vin, o ramură de brad, o punguță cu bani și alte câteva traiste mici conținând fiecare busuioc, grâu, porumb. La vederea acestei întocmiri cu caracter izbitor magic și, probabil, cu un rost apotropaic pierdut cu vremea, am întrebat pe meșteri de ce au făcut-o; ei au răspuns, la rândul lor cu mirare, că nu poate exista casă fără acestea.

Există deci o realitate de gesturi, ritualuri și dispozitive peste care poate trece orice fel de vreme căci tot degeaba va fi; acestea nu se includ în memoria individuală ci stau depuse mult mai adânc, acolo unde nu există timp.

*(27 Aprilie 2007, Sf. Sfințit Mucenic Simeon,
ruda Domnului, Sf. Apostoli Aristarh și Marcu)*

*

Drumul de azi la Drăgănești de Vlașca a fost mai bun decât mă așteptam. /.../

Dar ce m-a impresionat cel mai mult a fost sentimentul dispariției iminente a *casei vechi*, de fapt casa unde am copilărit. În ea stau, încă, o mulțime de obiecte mărunte care îmi amintesc zile anonime, ani de demult și chiar episoade de viață ce s-au dus și păreau cu totul șterse din memorie. Însă nu sunt. Mă și gândeam, azi, revenind către București pe o ploaie cu spume și pe furtună, că dacă voi ajunge să se dărâme casa veche am să caut în pod un joc de domino, cu piese desperecheate, despre care nu țin minte decât că s-a depozitat undeva, în întunericul ca de ani trecuți al locurilor de sub acoperiș; amintirea însăși, sau, mai bine zis, stăruința ei, este de fapt un mister. În sine nu reprezintă nimic – sau nu are un ecou special – dar culoarea pieselor de piatră, zgomotul

ciocnirii lor ca niște izbituri de tac de la jocul de biliard, năzuința de a le potrivi cu un folos – acestea le-am evocat adeseori în anii recentți, fără să îmi pot explica motivul precis. Poate un vis profetic, poate o amintire magică.

De fapt, *ștergerea casei de pe Pământ* m-a preocupat în aceste săptămâni, mai ales atunci când, apropiindu-se încheierea „clăditului” și casa nouă devenind o realitate, nu mai exista scăpare. Există o enigmă a acestor momente, despre care oamenii se feresc să vorbească de parcă ar fi totuna cu moartea. Ei nu pronunță „numele clipei aceleia” ci o desemnează prin perifrază („când o fi să fie”) ori prin cuvinte cu aspect simbolic însă fără un conținut lămuritor („la moment”, „la mutare”, „când n-o mai fi nevoie”). Înțelese mai bine, acestea arată un final, un „sfârșit de timp”. Însă într-un fel este și un „sfârșit al timpului colectiv” ori, mai bine spus, al „timpului ce privește un trib”. Căci dacă ar fi să vedem aici numai psihologie, ar fi de la sine înțeles ca „momentul” să tulbure pe *stăpânii casei*, adică pe „folositorii ei”. Însă cuvintele „tabuistice” le rostesc și „deținătorii” și „străinii”. M-am mirat mai acum o săptămână-două, auzind pe unul din muncitorii localnici vorbind pe ocolite, de fapt cu o fereală ca de teama pronunțării „cuvintelor rele”, despre felul cum se va duce casa în neființă: „*fără ca să vadă stăpânii*”. Iar „stăpânii”, adică, de fapt, tatăl meu, îi cereau „omului” angajat cu dărâmarea să o desfacă ușor, cu grijă și „bucată cu bucată”, evitând să o smulgă brutal din pământ. Cuvintele spun multe. Ideea însăși de „smulgere” evocă aproape o plantă, cu legătura ei la un „ceva” din lumea de jos sau din straturi ce hrănesc. Iar noțiunea de „stăpâni ai casei” evocă, și chiar dacă șochează, felul cum se numesc cei ce dețin animale. Să fie „casa” o ființă necuvântătoare? Să se includă ea în această categorie uimitor de greu de clasificat?

La drept vorbind, nu am o altă explicație și poate și de-aceea cel mai greu mi-a fost să pot hotărî orânduirea gardurilor, aleilor și organizării grădinii de după ce, în locul unde acum este „casa”, nu va mai fi nimic. M-am străduit să nu dispară nici o tufă, nici un copăcel și nici un arbore scorburos chiar dacă aceștia păreau nefolositori ori dătători de supărare, așa cum arată azi, plini de furnici și scorojiți; măcar să mai rămână ființe vii din tot ce fusese odinioară și nu va mai fi.

16 Iunie 2007, Sf. Tihon, episcopul Amatundeii,
Sf. Sfințit Mc. Marcu